

# İSTANBUL KÜTÜPHANELERİNE DAİR

İSMET PARMAKSIZOĞLU

Kütüphaneler Müdürlüğü

Mütehassısı

İstanbul kütüphaneleri üzerinde XIX. asrın başındanberi kendini gösteren alâka, bu kütüphaneler hakkında birtakım projelerin, raporların, makale ve eserlerin hazırlanmasına sebep olmuştur<sup>1</sup>. Türk ve İslâm medeniyetinin mahsullerine karşı duyulan bu alâka Batıda Orientalisme'in gelişmesiyle bir kat daha arttığı gibi asrın sonuna doğru da gerek Osmanlı Türklerinde, gerek İslâm medeniyetine mensup milletler arasında da yayılmaya başlamış ve birtakım hareketlerin ve faaliyetlerin meydana çıkmasında başlıca rol oynamıştır. Bu asra kadar ve hattâ asrın ikinci yarısında dahi Osmanlı Türklerinde ananevi görüşlerle vakıf kütüphaneler tesisi hareketi hâlâ devam etmekteydi<sup>2</sup>. Fakat asrın sonuna doğru Osmanlı yazma kütüphaneleri ile Avrupalıların çok fazla alâkalanması, Osmanlı hükûmetini faaliyete geçirmiş ve vâkıf fihristlerinde bulunan ve mazbut olmıyan kayıtlar ile muhtelif vakıf teşekküllerinden Evkaf-ı Hümâyûn nezaretine intikal eden idareleri üzerinde çalışılmağa başlanmış, kütüphanelerin idareleri yavaş yavaş Maarif Nezaretine devredildiği gibi, kütüphane memurlarını kontrol ve teftiş etmek üzere bir Kütüphaneler Müfettişliği de kurulmuş ve kütüphaneler envanterleri 1885-1898 seneleri arasında teşkil edilen komisyonların çalışmaları neticesinde basit olsa dahi tab ve neşredilmişti<sup>3</sup>. Ayrıca *Hamidiye* Kütüphanesi ismiyle yeni bir kütüphane de ananevi usullerin hari-

<sup>1</sup> İstanbul kütüphaneleri hakkında yazılan makalelerden bir kısmı için toplu bir fikir almak üzere bk.: *G. Vajda - M. Durantet, Repertoire Des Catalogues Et Inventaires De Manuscrits Arabes, Paris 1949, 38 vd.*

<sup>2</sup> Osmanlı Türkleri arasında ananevi usullerle tesis edilen son vakıf ve yazma kütüphane, *Şeyhülislâm* merhum *İsmet Bey-Zade Arif Hikmet Bey*'in (1786-1859) *Medine*'de *Ravzat'ün-Nebi*'de kurmuş olduğu kütüphanedir.

<sup>3</sup> II. *Abdülhamid* namına tab'edilen bu Fihristlerin hazırlanmasında üç ayrı heyet çalışmış ve 1885 - 1898 seneleri arasında elliye yakın kütüphane fihristini neşretmiştir.

cinde umumi ve toplumsal bağış yapma suretiyle meydana getirilmiştir <sup>4</sup>.

1908 meşrutiyetinin ilânı üzerine canlanan Türk tefekkürü çok mühim birçok mevzular arasında kütüphaneler mevzuunu da görmüş ve bunu halle çalışmıştır. Fakat dahilî ve haricî gaileler bu çalışmaların beklenen neticeye erişmesine imkân vermemiştir.

1908 meşrutiyeti ile başlayan kütüphaneleri ıslah faaliyetinde Osmanlı—Türk tefekkürü için işin plânlanmasında nümune ve gaye *Bibliothèque Nationale* olarak gözükmekteydi. Bu kütüphane gibi İstanbul'da da büyük bir kütüphane binası inşa edilerek 80 küsur yazma vakıf kütüphane bu binada toplanacak ve büyük bir devlet kütüphanesi vücade getirilecekti. Bu maksatla kütüphane için yer dahi seçilmiş ve Sadrazam Âli Paşa Konağının arsası, yani bugünkü *Merican* sahası bu kütüphane binası için ayrılmış bulunuyor ve bu mesele üzerinde bilhassa merhum *Şeyhülislâm Hayri Efendi* duruyordu. Fakat araya Balkan harbinin ve diğer siyasi hâdiselerin karışması bu faaliyeti durdurmuş, hal böyle olmakla beraber vakıf kütüphaneleri bir çatı da toplamak fikri neticesi olarak vakıf kütüphaneler *Darüşşafaka* binasına toplattırılmış, fakat bu faaliyetin mahzurları görülmek üzere bütün vakıf tesisler eski binalarına iade edilmişti <sup>5</sup>.

Yukarıda anlatılan bu kısa tarihçeden anlaşılacağı veçhile Türkiye'de kütüphanelerin ve bilhassa İstanbul kütüphanelerinin tanzim, tertip ve tensikı hususundaki faaliyetlerin *Sultan II. Abdülhamid* devrinden itibaren başladığı ve bunda da başlıca âmilin orientalisme'in gösterdiği gelişme olduğu anlaşılmaktadır.

Meşrutiyet devrinde kütüphaneler bir problem halini alınca bu mevzuda mütefekkirlerin bir takım projeler teklif etmelerinden daha tabii bir şey olamazdı. İşte Mısır Hıdiviyeti Meclis-i Nüzzar Kâtib-i Sanisi iken *Ahmed Zeki Paşa*'nın da bu mevzu hakkında *Sadr-ı Esbak Hüseyin Hilmi Paşa*'ya takdim ettiği tahrir, bu mahiyetteki fikirlerden biridir <sup>6</sup>.

<sup>4</sup> *Muzaffer Gökman* : Bayazıt Umumi Kütüphanesi , İstanbul 1956

<sup>5</sup> Rahmetli üstad Dr. *Adnan Adıvar*'ın kütüphaneler hakkında makale sahibine anlatmış olduğu hatıralarından.

<sup>6</sup> *Ahmed Zeki Paşa*'nın tahriri yakın bir tarihte neşredilmiştir. bk. *Adnan Ötügen*: İstanbul Kütüphaneleri Hakkında 48 Yıl Önce Zamanın Sadrazamına Sunulmuş Bir Rapor, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni' Ankara; 1956, V, 3.

*Ahmed Zeki Paşa'nın* takririnin neşri Türk kütüphanecilik tarihinin vesikalarından birini ortaya koymak bakımından büyük bir kıymet taşımaktadır. Takririn heyeti umûmiyesinin zamanın fikirlerine, kütüphane anlayışına uygun olduğu yukarıdaki kısa açıklamalarımız ile de anlaşılmaktadır. Bununla beraber, takririn o zaman için dahi yeni bir şey ortaya koymadığı da görülmektedir. Ancak bu takririn en büyük kıymeti, ortaya attığı fikirler ile 48 sene sonra İstanbul kütüphanelerinin durumlarını mukayese etmek imkânını bizlere bahsetmiş olmasındadır.

*Ahmed Zeki Paşa'nın* takririnin merkezi sıkletini teşkil eden *devlet kütüphanesi* fikri, o zamanın anlayışına veya *Bibliothèque Nationale*'e bir nazire meydana getirilmesinden çok daha başka bir şekilde tahakkuk etme yolundadır. Hattâ tahakkuk etmiş sayılabilir de. Şöyle ki İstanbul Üniversitesi sitesi içinde birbirlerine onar dakikalık bir mesafede biri modern kütüphaneciliğin merkezi olarak *Bayazıt Umumi*, diğeri klâsik şark kütüphaneciliğinin merkezi olmak üzere *Süleymaniye Umumi* kütüphaneleri Türk milletine ağır malî külfetler yüklemekten bir kütüphane sitesi olarak kurulmuş bulunmaktadır.

*Ahmed Zeki Paşa'nın* takririnin baş ve sonuna nâşir tarafından ilâve edilen bir takım mütalâa ve hükümler dikkatle tetkik ve tahkik edilmeğe muhtaçtır. Çünkü, nâşir bu takrîr hakkında "48 senedir esas tavsiyeleri bir türlü yerine getirilememiş kıymetli bir vesika oluşu bakımından tanıtılmağa ve bu suretle değerlendirilmeğe hakikaten lâyıktır" sözleriyle *Ahmed Zeki Paşa'nın* takririni bir nas olarak kabul etmekte ve takririn takdimi tarihinden beri tavsiyelerinin yerine getirilmemiş olduğu fikrini telkin etmektedir. Bu takdim tarzının hakikatlere ne derecede aykırı olduğu aşağıda madde madde izah edilecektir:

1 — İstanbul kütüphaneleri, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilim ve medeniyet anlayışındaki ilerleme hamlelerine muvazi olarak kendi bünyeleri içinde muazzam terakkiler ve başarılar göstermişlerdir. Bu kütüphanelerden *Bayazıt Umumi Kütüphanesi*, modern kütüphaneciliği temsil etmekte, *Süleymaniye Kütüphanesi* ise, klâsik şark kütüphaneciliğinin bir merkezi halini almış bulunmaktadır.

*Bayazıt Umumi Kütüphanesi*, yeni tesislerle ve yepyeni bir hüviyetle açıldığı sırada bu kütüphanenin değerli Müdürü *Muzaffer Gökman*'ın müessesenin 1885 yılındaki kuruluş tarihinden 1956 senesine kadar

geçirdiği istihaleler hakkında kaleme aldığı eserinde<sup>7</sup> bu kütüphanenin madde ve mânası ile, ilim ve tekniği ile, techizat ve teşkilâtı ile her bakımdan mükemmel bir kütüphanenin Türk ilim ve irfanının hizmetine nasıl konulduğunu, bugün Türkiye’de yegâne denilebilecek 100.000 lik bir koleksiyonun 326 metre kadar tutan bir katalog sistemi içinde alfabetik ve bilhassa sistematik tasnifleriyle birlikte umumi istifadeye nasıl arzedildiğini, 150.000 kitaplık mâdenî raf tesisatının, Türkiye’de ilk defa nasıl tahakkuk ettirildiğini, *Takvim-i Vekayi*’den bu yana Türkiye’de neşredilmiş ve edilmekte bulunmuş olan bütün gazete ve mecmualar için ayrı bir periyodikler servisinin nasıl meydana getirildiğini, Türkiye’de bir kütüphanede tesis edilen ilk cilt atölyesi ve restorasyon servisinin nasıl kurulmuş olduğunu ve yine Türkiye’de ilk defa meydana getirilen enstrüksiyonun bu kütüphanede nasıl tatbik ve tekâmül ettirildiğini, yine Türkiye’de kütüphaneciliği ile pedagoji ve psikolojisiyle yepyeni bir terbiye müessesesinin, yani çocuk kütüphanesinin ilk defa olarak ve hangi şartlar içinde nasıl faaliyete geçirildiğini, evvelce ancak 80 okuyucuyu alabilen okuma salonunun ileri kütüphanecilik zihniyet, vekar ve titizliği içinde en modern tesisleriyle 180 okuyucunun ihtiyacına cevap verebilecek bir mükemmeliyette nasıl başarıldığını, katalog dairesiyle muazzam deposunun ve okuma salonunun birbirini tamamlayıcı ve münasebetlerini kolaylaştırıcı bir tarzda ne kadar mükemmel düşünülmüş olduğunu ve bu muazzam ata yadigârı binada kalorifer tesisatının kurulmasının ne suretle tahakkuk ettirildiğini mehazleriyle, kaynaklarıyla, şahitleriyle, vesikalarıyla bir bir ortaya koymuştur.

*Bayazıt Umumi Kütüphanesi* ismini taşıyan ve bir kütüphanenin serencamını hikâye eden bu eser, İstanbul kütüphanelerinde yapılan işlerden bir kısmını ispat etmekle *Ahmed Zeki Paşa*’nın takririnin zamanımız için ne kadar geride kaldığını açık bir şekilde göstermektedir.

2 — Modern kütüphaneciliğimizi temsil eden *Bayazıt Umumi Kütüphanesi*’nden sonra klâsik ve yazmalar kütüphanelerimizin bir merkezi haline gelmiş olan *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*’nden bahsedebiliriz: 24 Nisan 1957 tarihinde Türk ilim ve irfanına olduğu

<sup>7</sup> *Muzaffer Gökman* : ayn. esr. ve ayn. mlf., *Bayazıt Umumi Kütüphanesi Restorasyon dan sonra Yeni Hüviyeti İle, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Ankara 1956, V, 2.*

salonları, bugün yazma kütüphaneler için lüzumlu bir unsur olan ve Türkiye'de ilk defa kurulmuş bulunan mikrofilm ve fotokopi servisleri ve yazma kitapların muhafazası için lüzumlu mâdenî tesisatı ihtiva eden depolarıyla mükemmel bir eser haline getirilmiştir. İstanbul kütüphanelerinden biri olan *Süleymaniye* bugün bu haldedir. 48 yıl önce ise, *Süleymaniye* isminde bir şark kütüphanesi mevcut bile değildi.

3 — İstanbul'un bu iki, fakat şekil ve muhteva itibariyle birbirlerinden tamamen farklı kütüphanesinden sonra esasları vakıf olan diğer kütüphanelere geçebiliriz. 48 yıl önce, bunların sayısı 80 rakamını aşmakta iken bugün tarihî ve mimarî kıymetleri olanlar muhafaza edilerek diğerleri *Süleymaniye Kütüphanesi*'ne nakledilmiş ve sayıları 10 adedinin altına düşmüştür. Demek oluyor ki *Ahmed Zeki Paşa*'nın takririnde ileri sürülen hususlardan birisi, tarihî ve ictimai realitemize uygun olarak tahakkuk etmiş bulunmaktadır. İstanbul'daki bu vakıf kütüphaneler, tarihî kıymet taşıyan binaları ile ve Türk ilim ve medeniyet anlayışının en belig ifadeleri olan tesisleriyle restorasyonları yapılarak muhafaza edilmekte ve muhtevalarını teşkil eden koleksiyonları *Süleymaniye Kütüphanesi*'nde tatbik edilen tasnif sistemi ile tasnif edilerek ilim âleminin istifadesine arzedilmiş bulunmaktadır. *Köprülü, Ayasofya, Ragıp Paşa, Nuruosmaniye, Atıf Efendi Millet* ve *Murad Molla* kütüphaneleri haiz oldukları tarihî değerleriyle yaşamakta devam edeceklerdir. Kütüphanelerimiz hakkında 1952 yılında hükûmetin daveti üzerine yaptığı tetkikler neticesinde bir rapor vermiş olan Amerika Birleşik Devletleri Kütüphane Özel müşaviri ve *Kentucky Üniversitesi* kütüphanesi müdürü *Dr. Lawrence S. Thompson*'un da hükûmetimize yapmış olduğu teklifin mahiyeti yapılanlardan başka bir şey değildir <sup>10</sup>.

4 — *Ahmed Zeki Paşa*'nın takriri, yalnız İstanbul kütüphanelerini ele almış bulunmaktadır. Halbuki bizim için mevzu bütün Türkiye kütüphaneleridir. Çalışmalar da bu yoldadır. *Kayseri, Manisa, Gaziantep, Diyarbakır, Kütahya, Niğde, Urgüp, Şarki Karağaç, Kastamonu*... gibi kütüphaneler modern mânalarını iktisap etmişlerdir. Diğerleri de bu yoldadırlar. Meselâ şimdiye kadar sadece binasının restorasyonu için 100.000 lira sarfedilmiş bulunan *Amasya—Bayazıt*

<sup>10</sup> *Dr. Lawrence S. Thompson, Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı, İstanbul 1952.*

*Kütüphanesi*'ni de 1957 senesi sonlarına doğru en mükemmel bir şekil ve mânada açmak mümkün olabilecektir.

5 — İstanbul ve bütün Türkiye'de kütüphaneleri madde ve mâna olarak modern Türkiye'nin ileri ve batılı hüviyetine yakışacak bir tarzda geliştirmeye doğru olan bu çalışmaların yanında yazma eserlerin ve birinci plânda Türk tarih ve edebiyat mahsullerinin ilmî kataloglarının hazırlattırılması, faaliyeti de yer almış bulunmaktadır<sup>11</sup>. Bu katalogların ilmî hüviyetleri hakkında *P. Sauvaget* "bu 9 fasikül, güzel bir başarı olarak kendini göstermektedir. Türklerin bu neşriyatta gösterdikleri ahenk ve muvazene sebebiyle bu işte bir bozukluk olacağından korkulmaz.. İstikbalde Türkler, bizim pek elem verici dokümantasyonlarımızın kifayetsizliğinden müstağni kalacak ve re'sen maksatlarına varacaklardır. Onları teşvik ve gayretlerini takviye eden salâhiyetli makamlara teşekkür etmemiz lâzımdır." <sup>12</sup> demektedir ve *F. Babinger* de "Bu teşebbüs Osmanlı edebiyatı ve her şeyden evvel Türk tarih eserleriyle iştigal etmekte olanların şükranını kazanmıştır. Bu 7 fasikülün kısa bir zamanda basılabilmesi..... umum Müdür Aziz Berker'in iş yapma kudreti ve bu işe kendisini hasretmesiyle mümkün olabilmiştir denilse hata edilmiş olmaz. Bütün İstanbul kütüphanelerinde mevcut olan ve mühim bir kısmı henüz tanınmış ve tespit edilmiş olmıyan Osmanlı tarihçeleri 614 büyük sayfada tam mânasıyle toplanmış bulunmaktadır... katalogun diğer fasiküllerinin çıkması alâka ile beklen-

<sup>11</sup> İstanbul kütüphaneleri hakkında iki, Anadolu kütüphaneleri hakkında bir olmak üzere üç seri halinde neşredilmekte olan bu katalogların İstanbul kütüphaneleri Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları, İstanbul 1944....., I-X yayınlanmış ve edebî eserlerden divanlara mahsus İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, İstanbul 1947, I neşredilmiş bulunmakta, Anadolu kütüphaneleri serisinden *İsmet Parmaksızoğlu*, Manisa Genel Kitaplığı Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğu, I, Türkçe Tarihler, İstanbul 1953, çıkmış bulunmaktadır. Bu üç seriden Divanlar Kataloğu, Manisa Kütüphanesi Kataloğunun ikinci ciltlerinin basım işleri sona yaklaşmış bulunmakta, I. serinin XI. fasikülü ise matbaaya verilmiş durumdadır.

<sup>12</sup> *Journal Asiatique*, CCXXXVI, 322 vd.

mektedir <sup>13</sup>” şeklinde hazırlayıcılarını, vazifelerini yapmaktan dolayı, takdirler anmaktadırlar.

Diğer taraftan bir kütüphanecilik otoritesi olarak tanınan *Thompson*’un da şu sözleri ayrıca iftihar verici mahiyettedir: “İstanbul kütüphanelerinde mevcut Türk divanları kataloğunun bir fasikülü ile Türk tarih yazmalarının union kataloğunun 10 fasikülü arz etmekte olduğu mükemmeliyetle beni hayran bıraktı. Ancak bu kataloglar hakkında raporumu göndermiş olduğum her mecmuada size şimdi özetini verdiğim aynı düşünceleri ifade ettim. Bu kataloglardan Amerikan, İngiliz, Alman, Holânda ve İskandinav mecmualarında büyük bir takdirle bahsettim” <sup>14</sup>.

*Ahmed Zeki Paşa*’nın takririnin sonunda naşir “raporun -şahsî kanaatime göre- tek eksiği hakikî kütüphanecilerin nasıl yetiştirileceği hakkında tavsiyeler ileri sürülmemiş olmasındadır. Ahmed Zeki Bey kütüphaneciliğin bir ihtisas işi olduğunu ve kütüphanelerin amatörler elinde veyahut bu işi meslek edinmemiş, bu işler için yetiştirilmemiş idareciler elinde kaldıkça inkişaflarına imkân bulunamayacağı tezini almamıştır.” hükmüne varmıştır. Makalemizin baş tarafında da izah ettiğimiz veçhile *Ahmed Zeki Paşa*, takririni takdim ettiği tarihte bu takriri ile Türk efkârı umumiyesine yeni bir görüş arzetmiş bulunmuyordu. O, eşasen 30-40 senedenberi İstanbul kütüphaneleri mevzuunda hasıl olan fikir ve kanaatleri zaptederek hükûmet reisine takdim etmişti. Takririn şahsî bir gayret neticesi olarak mı, veya hükûmetin emri üzerine mi tanzim edildiği pek bilinmiyor. Ancak ortada şu hakikat de vardır ki, kütüphanelerin tanzim ve tertip işinde o tarihlerde Mısır Hıdivliği devlet-i metbuasına takaddüm etmiş bulunmaktaydı <sup>15</sup>. Bunun sebeplerini burada izah edecek değiliz. Bu ayrı bir makale mevzuu olabilir. Bu sebeple Mısır’da kütüphaneler mevzuunda girişilen faaliyetlerden haberdar olması hasebiyle böyle bir takririn tanzim edilmesi vazifesi, *Ahmed Zeki Paşa*’ya

<sup>13</sup> Oriens, II, I, 143 vd.

<sup>14</sup> L. S. Thompson, ayn. esr., 15 ve ayn. mlf., Notes On Turkish Bibliography, Papers Of The Bibliyographical Society Of America, XLVI, 2, 2 1952.

<sup>15</sup> *Philippe de Tarrazi*, Classification Decimale Des Livres Arabes, Beyrut 1947, 9.v.d. *Philippe Hitti*, Tārîh al-‘Arab, Muṭavval, Beyrut 1953, III, 878.

verilmiş olabilir. O halde, tebellür etmiş olan bir efkârın resmî olarak tespitini gösteren bu takrirden, kütüphanecilerin yetiştirme tarzından elbette bahsedilmeyecektir. Çünkü o tarihlerde Mısır'da da böyle bir müessese bulunmuyordu.

Bugün Türkiye'de üniversite tahsiline dayanan yeni bir kütüphaneci nesli teşekkül etmiş, vazife ve mesuliyetleri yüklenmiş ve makalemizin birinci kısmında bahis bahis anlattığımız şekilde İstanbul kütüphanelerini bundan 48 yıl öncesi ile mukayese edilemeyecek bir şekilde ihya etmiştir. Bu nesil sadece *Bayazıt Kütüphanesi*'ni değil, *Süleymaniye*'yi değil, işin en doğrusu bütün Türkiye kütüphanelerini yeniden canlandırmaktadır. Bunlar kütüphanecilik sahasında tenkidî bir çalışma sisteminin en güzel mahsulleri olarak kendilerini göstermişler ve eserlerini, eser olarak, fikir olarak vermiş bulunmaktadır. Bu nesiller, eski ile yeni arasında bizim kütüphaneciliğimiz için çok ince olduğu kadar, kopmaması icabeden bağları da hiçbir sızıltıya meydan vermeden ve eski ananelerden kuvvet alarak sağlamlamışlar. Ve Türk kütüphaneciliğini modern ve ileri kütüphanecilik anlamı ile ve bu alanda yeni yeni buluşlarla kurmuşlar ve tekâmül ettirmekte bulunmuşlardır.

Modern kütüphanecilikte olduğu gibi, bunlar ile şark yazmaları üzerinde yüksek bir kütüphanecilik ihtisası doğmaktadır. Makalemizde yer yer anlattığımız İstanbul kütüphaneleri, bugünkü seviyelerine bu neslin omuzları üzerinde erişmiş ve bu nesil bu muazzam başarıyı kaydetmiştir.

Türk kütüphanelerinin idare şekline gelince bu idare tarzı hakkında hükûmetimize bir rapor verdiğini yukarıda zikrettiğimiz *Thompson* "... Hakikaten son 10 yıl içerisinde bu kütüphanelerin kaydettiği ilerlemeyi gözden geçirince insan öyle bir huşu duyuyor ki, başarılarının ihtiyaçlarını gölgede bırakmasına âdeta göz yumacağı geliyor. Bayazıt ve Süleymaniye kütüphanelerinin — evvel ve sonra-fotoğraflarına bir göz atmanızı bilhassa hepinize tavsiye ederim. O zaman bu büyük değişmeyi sağlayan Ankara ve İstanbul'daki şahsiyetlerin, Türk devletinin kütüphane hizmetleri için tahsis edebileceği meblâğın ne kadar vukuflla kullanılabileceğine kanaat getirmiş olursunuz<sup>16</sup>." dediği gibi, diğer bir yerinde de "Aziz Berker idaresinde

<sup>1</sup> L. S. Thompson, ayn. eser, 13



kuvvetli bir idareniz var ki gelecek nesiller bunun kıymetini daha çok takdir edeceklerdir”<sup>17</sup> demektedir.

Bu misallerden çıkan netice şu oluyor ki *Ahmed Zeki Paşa*’nın *Sadr-ı Esbak Hüseyin Hilmi Paşa*’ya takdim ettiği takrir, ancak zamanın kütüphanelerinden yalnız İstanbul kütüphaneleri için tarihî bir değer taşımakta, fakat bu târihî değeri de bir orjinal vesika mahiyetini haiz bulunmaktadır. Şu hale göre, hükûmetin kütüphaneler hakkında düşündüklerini toplu bir halde aksettirmeye çalışan bu takririn ihtiva ettiği fikirler, takririn takdim tarihinden daha önce malûm olan bilgileri bir araya toplamaktan ibaret bir mesai olduğu tahmin edilebilir. İstanbul kütüphanelerinin 48 seneden beri yeni bir şey kazanmadıklarını, bugünkü elemanlarla mevcut kütüphanelerin inkişaflarına imkân bulunmadığına dair naşirin ileri sürdüğü mütalâa ve kanaatlerin hakikatlere ne derece uygun olduğunu okuyucuların takdirlerine bırakıyoruz.

İSMET PARMAKSIZOĞLU

(Ankara Telgraf, 28 ve 29 Ocak 1957)

<sup>17</sup> L. S. Thompson, ayn, eser, 24